ПРИДНІСТРОВСЬКЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ: ВНЕСОК УКРАЇНИ ТА ДОСВІД ДЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ ДОНБАСУ

УДК 351.746.11:327.56'57(478+477.6)

<https://doi.org/10.53679/2616-9460.1-2.2021.03>

Лоссовський Ігор Євгенович –
Надзвичайний і Повноважний
Посланник України 1-го класу,
кандидат фізико-математичних наук
ORCID: 0000-0003-1870-843X

Висвітлено роль України в Придністровському врегулюванні. Зважаючи на агресію Росії, що триває, проаналізовано миротворчий досвід України, плани щодо подальших кроків у світлі національних інтересів держави. Розглянуто фактори інших країн – учасників миротворчого процесу. Зазначено, що Придністровський конфлікт не варто відносити до міжетнічних чи міжконфесійних, оскільки, як і російсько-український, він є конфліктом геополітичного типу з незначним етнічним компонентом. Позиції сторін принципово відрізняються не за етнічною чи конфесійною ознаками, а полягають у світоглядних розбіжностях, геополітичній орієнтації еліт і населення на різних берегах Дністра.

Росії, яка під час гарячої фази конфлікту була його фактичною учасницею, вдалося перебрати на себе роль миротворця-посередника. Україна і Молдова погодилися із правовою суб'єктністю окупаційної влади Придністров'я. Але країнам, у яких зовнішніми силами спровоковані «сепаратистські конфлікти», не можна погоджуватися на ведення прямих переговорів з окупаційними адміністраціями «сепаратистських» районів. Їх необхідно вести безпосередньо з незалежними гравцями, які цей конфлікт спровокували, забезпечують і здатні приймати рішення. Важливим є проведення ефективної інформаційно-роз'яснювальної політики в Придністров'ї й на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей, створення високопрофесійних альтернативних ЗМІ, якісного інформаційного продукту. Продовження військової присутності Росії в Придністров'ї стає додатковим фактором безпекових загроз для України та Чорноморського регіону. Необхідно переформатувати та інтернаціоналізувати «миротворчий» механізм у спосіб виведення російського контингенту та розгортання Місії міжнародних цивільних спостерігачів. Такі операції мають проводитися за участі контингентів виключно нейтральних країн або якомога більшою кількістю національних контингентів, що гарантуватиме безсторонність цих операцій. Результати дослідження доцільно враховувати під час визначення стратегії України з протидії російській агресії, повернення тимчасово окупованих територій, у концептуальних зовнішньополітичних та безпекових документах Української держави.

Ключові слова: Придністровське врегулювання, миротворча роль України, механізм «5 + 2», фактор Росії, стратегії США та ЄС, російська агресія проти України, стратегія деокупації тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Ihor Lossovskyi

TRANSNISTRIAN SETTLEMENT: UKRAINE'S CONTRIBUTION AND EXPERIENCE FOR DEOCCUPATION OF DONBAS

The article addresses the role of Ukraine in the Transnistrian settlement. The author analyses its peacekeeping experience and plans for further steps in the light of Ukraine's national interests in the context of Russia's ongoing aggression. Other countries' roles as participants in the peace process are also considered.

This conflict should not be classified as an interethnic or interfaith one, just as the Russia-Ukraine conflict, it is a geopolitical confrontation with a minor ethnic component. The positions of the parties do not differ fundamentally on ethnic or confessional grounds, but consist in worldview differences, geopolitical orientation of elites and the population of the two banks of the Dniester.

Russia, which had been a de facto participant in the hot phase of the conflict, managed to take over the role of the mediator. Ukraine and Moldova agreed on the legal personality of the Transnistrian occupation authorities. Countries where separatist conflicts have been provoked by external forces cannot agree to negotiate directly with the occupation administrations of the 'separatist' areas. They should negotiate directly with the independent players who have provoked, provided this conflict and are able to make decisions.

It is important to conduct an effective awareness-rising campaign in Transnistria and the temporarily occupied territories of the Donetsk and Luhansk regions, create highly professional alternative media and a high-quality information product. Russia's continued military presence in Transnistria is becoming an additional security threat to Ukraine and the Black Sea region.

The 'peacekeeping' mechanism needs to be reformatted and internationalized by withdrawing the Russian contingent and deploying the International Civilian Observer Mission. Such operations should be carried out either with the participation of contingents of exclusively neutral countries, or with multinational contingents if possible, which will guarantee their impartiality. Findings of the present study may be used as the groundwork for formulating Ukraine's strategy of countering the Russian aggression and retrieving the temporarily occupied territories of the Donetsk and Luhansk regions.

Keywords: Transnistrian settlement, peacekeeping role of Ukraine, '5 + 2' mechanism, Russian factor, US and EU strategies, Russian aggression against Ukraine, deoccupation strategy for the temporarily occupied territories of the Donetsk and Luhansk regions.

У зв'язку з наближенням 30-ї річниці початку Придністровського конфлікту – одного з найбільш тривалих «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі – доцільно звернутися до ролі й місця України в процесі його врегулювання. Важливо проаналізувати зроблене, миротворчий досвід України, оцінити успішність просування у визначеному колективними зусиллями напрямі, актуалізувати плани щодо подальших кроків у світлі національних інтересів нашої держави, зокрема в контексті агресії Росії проти України, що триває.

Визначення помилок та недоліків Придністровського врегулювання повинно запобігти повторенню подібного у протидії російській агресії на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО).

Основну увагу в публікації через її обмежений обсяг зосереджено на історико-дипломатичних, геополітичних, безпекових та військово-політичних аспектах проблеми, тоді як питання, що стосуються митно-прикордонної співпраці, Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові й Україні (The European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine, EUBAM) та економічно-безпекових загроз, докладно не висвітлювалися.

Питанням Придністровського врегулювання присвячено низку наукових публікацій, що вийшли друком як в Україні, та і за її межами [1–10 та ін.], у яких проаналізовано різні аспекти конфлікту. Початок протистояння пов'язаний з історичними подіями «параду суверенітетів» колишніх республік СРСР, що стався внаслідок невдалого державного

перевороту наприкінці серпня 1991 р. Україна проголосила свою незалежність 24 серпня, а 27 серпня 1991 р. парламент Молдови також ухвалив Декларацію про незалежність Республіки Молдова. Відтак активізувалися дискусії про подальше можливе об'єднання Молдови з Румунією, що, за підтримки Росії та безпосередньої участі 14-ї армії ЗС СРСР, спровокувало протистояння в Придністров'ї, початки якого спостерігалися ще восени 1990 р. та були пов'язані з ухваленням Декларації про суверенітет Придністров'я в складі СРСР.

Історико-географічний екскурс

Миротворча роль України в цьому регіоні не є випадковою, а обґрунтовується міцними історичними, географічними, економічними та культурними зв'язками нашої країни як із Придністров'ям, так і з усією Молдовою.

Придністровський регіон Республіки Молдова (РМ), або т. зв. невизнана «Придністровська Молдавська Республіка» («ПМР», Придністров'я), розташований переважно на лівому березі Дністра і через річку примикає до основної території Республіки Молдова, а на північному сході межує з Україною. Населення регіону становить близько 0,5 млн осіб, складається з трьох приблизно однакових за чисельністю етнічних груп – молдован, українців та росіян. Офіційними мовами є мови зазначених етнічних груп.

На тлі подій розпаду Радянського Союзу 2 вересня 1990 р. «ПМРСР» (назва Придністровська Молдавська Радянська Соціалістична Республіка зберігалася до 5 листопада 1991 р.) проголосила про свою «незалежність» від тоді ще Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки (МРСР). Проте її ще й досі не визнала жодна держава світу, окрім таких само невизнаних самопроголошених «незалежних» утворень пострадянського простору, як-от т. зв. «Республіка Абхазія» та Цхінвальський район («Республіка Південна Осетія») Грузії і Нагірний Карабах (т. зв. «Республіка Арцах») Азербайджанської Республіки.

Північна частина цих територій – Українське Поділля – в різні часи перебувала в складі кількох держав: Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Литовсько-Руської держави, Речі Посполитої та Гетьманщини, а пізніше – Української Народної Республіки, Української Держави гетьмана Павла Скоропадського та Української РСР. На цих землях функціонували Придністровський

(Могилівський) український козацький полк, Чорноморське та Бузьке козачі війська.

Чорноморсько-Придунайські території, частку яких сьогодні становить Придністровський регіон РМ, з середніх віків належали до Придунайських князівств Молдова та Валахія, котрі тривалий час були підданими Турецької Порти, а з початку формування Російської імперії (початок XVIII ст.) постійно перебували на перетині загарбницьких інтересів цих двох імперій, між якими виникали локальні війни, унаслідок чого відбувалися перепідпорядкування та зміни статусу цих територій.

Ще під час підписання в 1681 р. Бахчисарайського мирного договору з Московським царством Оттоманська Порта наполягла на включенні в договір особливого пункту про статус території між Бугом та Дністром (нинішнє Придністров'я). Було оголошено, що ці землі, за обопільною згодою Московії та Туреччини, вважаються нейтральними. За підсумками чергової Російсько-турецької війни (1787–1791 рр.), у столиці Молдовського князівства м. Ясси було укладено мирний договір, відповідно до якого території між Дністром та Бугом визнавалися такими, що відходять до складу Херсонської губернії Російської імперії. З того часу кордони імперії проходили по Дністру та стикалися з кордонами Молдовського князівства. Напередодні походу Наполеона Бонапарта на Російську імперію, у травні 1812 р., було укладено російсько-турецький мир у м. Бухаресті, згідно з яким більша частка сьогоденної території РМ відійшла до Бессарабської губернії Російської імперії [11–13].

Із наведеного стає очевидною зацікавленість Московської держави, а згодом і Російської імперії, у поширенні свого всебічного впливу і поступовому повному оволодінні територіями Молдовського князівства та Придністров'я. Водночас світова історіографія, і російська насамперед, замовчують роль і місце України в регіональних військово-політичних процесах того часу. Починаючи з часів Переяславської ради 1654 р., Московія намагається замовчувати роль України, зокрема активну участь українських козаків у війнах Росії з її південним сусідом – Османською імперією. Проте цілком очевидним є те, що при формуванні російського війська для участі в Російсько-турецьких війнах з кінця XVII ст. й до XIX ст. саме український компонент (українські козаки та призвані на військову службу українські селяни) був найчисельнішим. Логічним поясненням і доказом цього є той факт, що набір до війська, зважаю-

чи на відсутність у ті часи будь-якої можливості транспортувати великі групи рекрутів на значні відстані, відбувався зазвичай із місць, наближених до театру воєнних дій, тобто в цьому випадку – з території південно-західної частки України. Не можна також недооцінювати й ролі українців в освоєнні цих нових завойованих імперією земель. Багаторічна підпорядкованість України Російській імперії, відсутність української державності позбавляли український народ і саму країну історичної суб'єктності. Бракувало письмових згадок про Україну як суб'єкт історичного процесу. Не треба забувати й про факти навмисного переписування історії західними істориками, спеціально найнятими російськими імператорами, задля формування «правильної» імперської історії [14; 15].

У 1918 р. Правобережна частка сьогоденної РМ відійшла до Румунії, а в 1940 р. – до Радянського Союзу. Придністров'я входило до Радянської України, і лише в 1940 р. як плацдарм радянської експансії в бік Румунії передано у формі автономії (МАРСР) до новоствореної у складі Радянського Союзу Молдавської РСР.

Розвиток та актуальний стан Придністровського врегулювання. Український чинник

Від початку Придністровського політичного протистояння міжлюдських конфліктів практично не спостерігалось. Був штучно спровокований конфлікт між Росією та Молдовою, гаряча фаза якого припала на березень–липень 1992 р., коли за активної участі російської 14-ї армії відбулися воєнні дії, що призвели до жертв як серед військових з обох сторін, так і серед мирного населення. Російська армія стала тоді активною учасницею конфлікту, провокуючим фактором та гарантом існування невизнаної «ПМР». Хоча етнічний склад населення по обидва береги Дністра досить суттєво відрізнявся (на Правобережжі переважну більшість становили молдовани, на Лівобережжі – майже в рівній пропорції проживали молдовани, українці й росіяни), проте Придністровський конфлікт, на відміну від низки інших пострадянських конфліктів того часу (Карабахський, Абхазький, Південно-Осетинський) або конфліктів на теренах колишньої Югославії (Боснійський, Хорватський, Косовський), не варто зараховувати до конфліктів міжетнічних чи міжконфесійних. Як і російсько-український конфлікт, що триває, він є конфліктом переважно геополітичного (світоглядного)

типу (з незначним міжетнічним компонентом). Позиції сторін таких конфліктів принципово відрізняються не за етнічною чи конфесійною ознаками, не пов'язані з антагонізмом чи відмінностями культур їхніх учасників, а переважно полягають у світоглядних розбіжностях населення та інтересах еліт, уявленнях про норми та закони внутрішнього життя й зовнішньої політики. У цьому разі йдеться про геополітичну орієнтацію населення та еліт по обидва береги Дністра: якщо більшість населення в Придністров'ї ще досі орієнтується на зв'язки з Росією, інша, значно більша частка мешканців РМ, бачить своє майбутнє в Європі.

Упродовж усіх майже 30 років від початку Придністровського врегулювання, ознаменованого укладенням 21 липня 1992 р. у Москві президентами Росії та Молдови Б. Єльциним і М. Снегуром (у присутності лідера «ПМР» І. Смирнова) Угоди про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова [16], сам цей процес розвивався досить хвилеподібно. Періоди локальної миротворчої активності змінювалися тривалими періодами затишшя та бездіяльності. Відповідно до згаданої Угоди територія вздовж Дністра проголошувалася «зоною безпеки», контроль за якою повинна була здійснювати Об'єднана контрольна комісія, якій мали бути підзвітні колективні миротворчі сили в складі трьох компонентів (російський, молдовський і придністровський), а також десять військових спостерігачів від України. Насправді ж такі колективні сили не були створені, усе фактично обмежилось лише російськими «миротворцями».

Попри вади мирної Угоди 1992 р., не зазначені в ній конкретні сторони конфлікту, сторонами самого документа визначено РФ та РМ, що було абсолютно слушним, адже саме вони і є справжніми сторонами конфлікту. Проте в подальших (близько 50) документах з Придністровського врегулювання молдовська сторона зробила фундаментальну помилку, погодившись визнати «ПМР» своїм основним супротивником, окремою стороною конфлікту. Росії, яка під час гарячої фази конфлікту була його безпосередньою учасницею, вдалося перебрати на себе роль посередника-миротворця.

Як міжнародно-правовий доказ того, що РФ була учасницею та агресором у тій війні, можна навести Рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 2004 р. у справі «Ілашку та інші проти Молдови і Росії». Зокрема, у цьому міжнародно-правовому документі вказувалося: «380. <...>

в ході Молдавського конфлікту 1991–1992 сили колишньої 14 армії перебували в Придністров'ї <...> та билися на стороні придністровських сепаратистів. <...> Велика кількість зброї зі складів 14 армії була добровільно передана сепаратистам. <...> 3 грудня 1991 року Молдавська влада систематично скаржилася <...> в міжнародні органи на акти агресії з боку колишньої 14 армії проти Республіки Молдова і звинувачувала Росію в підтримці Російських сепаратистів.

381. У ході зіткнень між молдавською владою і придністровськими сепаратистами лідери Російської Федерації підтримували сепаратистів своїми політичними заявами. Росія підготувала основні положення угоди про припинення вогню і <...> підписала їх як сторону.

382. <...> Відповідальність Російської Федерації настає у зв'язку з незаконними діями придністровських сепаратистів, ураховуючи підтримку цих дій з боку Росії. <...> Російська Федерація зробила свій внесок в утвердження сепаратистського режиму в Придністров'ї, <...> підтримуючи його політичними і військовими засобами. <...> Навіть після підписання угоди від 21 липня 1992 року Російська Федерація продовжила забезпечувати військову, політичну та економічну підтримку сепаратистського режиму»¹ [17].

Реальний переговорний процес з урегулювання конфлікту розпочався в 1994 р., Україна почала брати в ньому участь з наступного року. Проте акценти щодо конкретного статусу, ролі та зобов'язань переговорних сторін поступово почали зміщуватися. Починаючи з 1997 р., Молдова перейшла до «м'якого» підходу стосовно окупаційної влади в Придністров'ї [18], яка є маріонетковою владою, що в усьому (ідеологічно, політично, економічно, фінансово та у військовій сфері) спирається виключно на Росію та підпорядковується їй. Так, 8 травня 1997 р. в Москві було укладено Меморандум про принципи нормалізації відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям, у якому сторонами конфлікту вже фігурували Молдова і Придністров'я (останнє стало самостійною стороною переговорного процесу), водночас Росія разом з Україною та ОБСЄ поставили свої підписи як посередники. Україна та РФ взяли на себе також функції гарантів виконання досягнутих домовленостей. Так з'явився переговорний формат «3 + 2», Україна, як і Молдова, погодилася на правову суб'єктність окупаційної влади в При-

дністров'ї як сторони конфлікту та переговорного процесу. Міжнародно-правовій легалізації придністровської «влади» активно сприяє РФ, яка регулярно звертається до Тирасполя за «дозволом» щодо відкриття виборчих дільниць і проведення російських (президентських чи парламентських) виборів у регіоні, попередньо вже багато років роздаючи російські паспорти жителям «ПМР». У Придністров'ї розміщено представництва та громадські приймальні низки російських політичних партій [19].

Аналогічну експансіоністську тактику Росія впроваджує останніх семи років застосовує і в окупованому українському Донбасі. Активно, часто-густо в примусовому порядку, на тимчасово окупованих територіях роздаються російські паспорти, що може спровокувати створення виборчих дільниць для проведення не лише нелегальних місцевих виборів, а й незаконних виборів до органів РФ. Це спроби «легітимізації» місцевої окупаційної «влади» та посилення російської присутності. Така тактика є елементом гібридної війни, продовженням в інший спосіб агресії проти країн пострадянського простору, які потерпають від «заморожених» конфліктів на їхніх територіях. У ситуації, що склалася, Україна та її партнери, відповідні міжнародні інституції мають жорстко протидіяти спробам окупаційної російської влади організувати на тимчасово окупованій частці Донбасу проведення виборів, чи то місцевих «українських», чи то російських.

В Одесі за участі ОБСЄ 19–20 березня 1998 р. відбулася зустріч керівництва РФ, України, РМ і Придністров'я, на якій були ухвалені Угода про заходи довіри і розвитку контактів між Республікою Молдова та Придністров'ям, а також Протокол про деякі кроки з активізації політичного врегулювання. А 16 липня 1999 р. в Києві пройшла зустріч-саміт на рівні президента РМ і лідера «ПМР». Ще через рік, а саме 20–24 березня 2000 р., у Києві відбувся міжнародний круглий стіл, організований МЗС України, за участі ОБСЄ і РФ, у рамках якого обговорювалися питання формування принципів побудови спільної держави². Під час ініційованої МЗС України зустрічі на вищому рівні, що відбулась у Києві 1–3 липня 2002 р., експерти з Молдови, України, Росії, Придністров'я запропонували план урегулювання на основі федералізації Молдови. Основним пунктом, що спричинив незгоду

¹ Переклад автора статті.

² У роботі з організації та проведення цього міжнародного заходу активну участь довелося брати автору цієї статті, який на той час обіймав посаду керівника відділу ОБСЄ і РЕ МЗС України.

Москви й Тирасполя, була пропозиція введення миротворчих сил під егідою ОБСЄ, а не Росії. У подальшому і Придністров'я, і Росія продовжували наполягати на присутності в регіоні російських військ, принаймні на наступні 20–30 років.

У 2003 р. Росія запропонувала «Меморандум Козака», який передбачав федералізацію Молдови із створенням двох автономій – Придністров'я та Гагаузії зі своїми парламентами, судами та можливостями блокувати небажані для них та Росії рішення федерального парламенту в Кишиневі. Молдова залишалася нейтральною та погоджувалася на розміщення російських військ у Придністров'ї на подальші 20 років. Хоча Україна й не висловлювала принципових зауважень до «Меморандуму Козака», в останній момент він був відхилений президентом Молдови В. Вороніним. Цей план цілком відповідав інтересам РФ, і не випадково, що його автор, той самий Д. Козак, сьогодні очолює російську сторону в підготовці зустрічей Нормандського формату та бере участь у засіданнях Тристоронньої контактної групи (ТКГ) щодо Донбасу.

У 2005 р., коли до переговорів приєдналися Євросоюз і США як спостерігачі, переговорний механізм набув вигляду «Постійної наради з політичних питань у рамках переговорного процесу з придністровського врегулювання» у форматі «5 + 2», який діє і сьогодні. Його пріоритетом є створення дискусійного майданчика для обговорення майбутнього правового статусу Придністров'я в складі об'єднаної Молдови.

На саміті ГУУАМ у квітні 2005 р. в Кишиневі Україна запропонувала «План Ющенка» – «До врегулювання через демократію», який передбачав внутрішню демократизацію Придністров'я, проведення виборів, інспекцію місцевих підприємств, моніторинг придністровської ділянки українсько-молдовського кордону спеціальними силами ОБСЄ та розміщення в зоні конфлікту, окрім інших, українського миротворчого контингенту [20]. Цей план не передбачав створення в Молдові федеративної держави, лише ухвалення спеціального закону про статус Придністров'я, а також його право вийти зі складу Молдови в разі приєднання останньої до Румунії. Закон схвалено парламентом Молдови в липні 2005 р. Відповідно до нього Придністров'ю було надано статус автономії в складі Молдови зі своїм вищим законодавчим органом. Закон не містив вимог вивести російські війська, але його, а також і «План Ющенка», було відхилено придністровською стороною,

оскільки демократизація «ПМР» дисонувала з особистими інтересами авторитарного лідера І. Смирнова, а розширення міжнародного миротворчого контингенту за рахунок зменшення його російської частки та залучення українського компонента не відповідало інтересам Росії. Розглядаючи «План Ющенка» з точки зору сьогоднішніх позицій України щодо ситуації на тимчасово окупованих територіях Донбасу, можна стверджувати, що цей документ містив чимало політичних пасток, зокрема щодо проведення виборів та легітимізації придністровської влади. У цьому сенсі він дещо нагадує «формулу Штайнмаєра» з імплементації Мінських домовленостей на Донбасі, оскільки не містить механізмів гарантій проведення справедливих демократичних виборів. Відхилення «Плану Ющенка» спричинило чергову паузу на політичному треку переговорного процесу.

Після того як у 2005 р. до переговорного процесу долучився ЄС, іще більш активізувався т. зв. «м'який» підхід, який насамперед виявився в започаткуванні політики «малих кроків» у рамках міжнародної «Програми підтримки заходів зміцнення довіри», провідна роль у якій належить Програмі розвитку ООН у Молдові за значного фінансування ЄС. Попри суттєві інвестиції ЄС до Придністров'я, а також торгові преференції, зокрема встановлення режиму найбільшого сприяння в торгівлі (після входження у 2015 р. Молдови разом із Придністров'ям до зони вільної торгівлі з ЄС), суспільна думка в регіоні, за результатами опитування, проведеного 2019 р. румунським соціологічним агентством, не демонструвала прихильнішого ставлення населення «ПМР» до Європи порівняно зі ставленням до Росії. Придністровський бізнес усе більше орієнтується на Європу та залежить від європейського ринку. Проте, незважаючи на суттєву зміну географії зовнішньої торгівлі регіону в бік посилення європейського фактору, в 2019 р. лише 5,2 % опитаних висловили думку про те, що Придністров'ю буде краще в складі Молдови, 37,1 % були переконані, що регіону краще інтегруватись у РФ, а 22,6 % кращим варіантом вважали повну його незалежність. Щодо автентичності населення регіону, опитування свідчить, що 37,3 % респондентів назвали себе «придністровцями», 35,7 % – росіянами і лише 14% – молдованами. Незважаючи на те, що більшість (30 %) товарів регіону експортується до ЄС (лише 13 % – до РФ), 92,2 % «придністровців» вважають Росію кращим економічним і політичним партнером. Іще більше вражає статистика стосовно уявлення населення регіону про зовнішні загрози: на думку опитаних, найбільші загрози становлять Україна

(41,9 %), США (15,6 %), Молдова (13,2 %) та Румунія (7 %) [18]. Така соціологія насамперед свідчить про авторитарний характер режиму «ПМР», рудиментарний, глибоко радянський менталітет значної частки населення регіону, його суттєву схильність до старої радянської, а сьогодні – витонченої та потужної російської масмедійної пропаганди, за практичної відсутності будь-якої помітної альтернативної інформаційної політики й контрпропаганди з боку Молдови, ЄС та України. Досвід останніх 15 років підтверджує те, що, незважаючи на значні фінансові й економічні зусилля ЄС, сповідання щодо політики «м'якого» підходу та «малих кроків» стосовно Придністров'я, останнє не стало ближчим до Європи. Натомість набагато успішнішою виявляється дезінформаційно-пропагандистська кампанія РФ та проросійських сил у регіоні. Хоча опитування засвідчує, що населення по обидва береги Дністра добре ставиться одне до одного, проте більшість «придністровців» хочуть себе бачити разом із Росією або бути незалежними. Це той випадок, коли безальтернативний «телевізор» перемагає «холодильник». Зазначене є наочним та переконливим прикладом для України у її зусиллях з деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих Росією окремих районів Донецької та Луганської областей. Вирішальне значення має формування потужної інформаційно-роз'яснювальної політики як у Придністров'ї, так і на тимчасово окупованих територіях Донбасу, створення високопрофесійного альтернативного популярного російськомовного телебачення та високоякісного конкурентного інформаційного продукту, які за своїми якістю, змістовним наповненням та популярністю випереджали би аналогічні продукти РФ.

У 2006 р. «керівництво» невизнаної «республіки» знову почало здійснювати провокаційні заходи, які ніяк не могли сприяти мирному розв'язанню конфлікту. Зокрема, у відповідь на впровадження Україною нових митних правил на кордоні в «ПМР» відбувся «референдум». Згідно з оголошеними його підсумками за приєднання до Росії проголосували 97,2 % «виборців» (1 грудня 1991 р. на першому «референдумі» за незалежність «ПМР» проголосували 97,7 %). Україна, Молдова, США, ЄС та ОБСЄ не визнали його результатів, а РФ заявила, що він не матиме юридичних наслідків.

У грудні 2013 р. т. зв. «Верховна Рада» Придністров'я ухвалила в першому читанні «законопроект» про застосування на території невизнаної «республіки» російського федерального законодавства. У березні 2014 р. «парламент ПМР» звер-

нувся до Держдуми РФ з проханням розробити закон, що дозволив би прийняти «республіку» до складу Федерації.

Спроби анексії українського Криму та російсько-українська війна на Донбасі, що триває більше як сім років, надають Придністровському конфлікту додаткової геополітичної гостроти (регіон має близько 400 км спільного кордону з Україною), особливо в контексті тривалої російської агресії проти України та військової присутності РФ в Придністров'ї. У таких умовах цей регіон, окрім того, що, починаючи з 1990-х років є фактором економічної, кримінальної та контрабандної загрози для України, загроз військово-політичного конфлікту поблизу кордонів нашої держави, стає також додатковим чинником екзистенціальних загроз з боку Росії, зважаючи на небезпеку можливих російських планів «прорубати» придністровсько-азовський коридор для забезпечення повноцінної життєдіяльності Криму.

Після 2014 р. Росія продовжила розігрувати «Придністровську карту». За наявною інформацією, готувалася взаємодія цього утворення із т. зв. «новоросійськими республіками» України, зокрема з одеськими «новоросами» т. зв. «Бессарабської республіки», у спробах створення якої активну роль відігравали спецслужби «ПМР». На щастя, народ та місцеві органи влади України здійснили активний потужний спротив цим загарбницьким планам.

Окрім того, що Придністров'я залишається осередком економічного й політичного беззаконня та неконституційності, контрабанди та економічних злочинів, воно також відіграє роль т. зв. «safe heaven» (притулку) для злочинців та порушників закону, зокрема місця, де переховуються особи, котрі перебувають у розшуку та звинувачуються в трагедії, що сталася в Одесі 2 травня 2014 р., у результаті якої загинули десятки українських громадян. Серед тих, хто переховується, – колишні очільники одеської міліції, органів внутрішніх справ та надзвичайних ситуацій, які звинувачуються в бездіяльності чи навмисних діях, що призвели до трагедії.

На думку експертів з російського боку, після початку в 2014 р. російської агресії проти України відбулися суттєві зміни інтересів зовнішніх учасників Придністровського врегулювання, насамперед «відхід України від низки ключових принципів посередництва», що призвело до «пробуксовки» офіційних переговорів, нестабільності роботи пе-

реговорних форматів, включно й «5 + 2» [10; 21]. Насправді позиція України як посередника і гаранта врегулювання Придністровського конфлікту, а також її партнерів у статусі спостерігачів – США і Євросоюзу, принципово не змінилися. Але при цьому суттєво зросла загроза з боку РФ та знизився рівень довіри до неї як до «посередника і гаранта», що принципово впливає на ефективність і навіть саму доречність функціонування переговорного формату «5 + 2» за участі країни-агресора.

Специфіка переговорів у форматі «5 + 2» впродовж останніх майже десяти років полягає в тому, що серед його учасників відсутній консенсус щодо внесення до порядку денного переговорів політичних питань урегулювання, таких як статус Придністровського регіону в складі Молдови, повноваження регіональної адміністрації та ін. Переважна більшість питань, які обговорюються в рамках переговорного механізму «5 + 2», мають фінансовий, економічний, освітній або технічний характер. Зокрема йдеться про нарощування торгово-економічної взаємодії Придністров'я з Молдовою, збільшення експорту з регіону до ЄС та поступове його входження до правового поля РМ; створення механізмів фінансових взаєморозрахунків; питання митного та іншого оформлення за молдовськими законами придністровської продукції, що експортується; відновлення мобільного зв'язку; визнання та апостилізацію придністровських освітніх дипломів; забезпечення свободи пересування населення через адміністративний кордон, стан мостів через р. Дністер; функціонування молдовських шкіл у Придністров'ї тощо.

Завдання остаточного політичного врегулювання уповільнюється ще й тим, що сам кишинівський політикум чудово розуміє всі складнощі, як економічного, так і політичного характеру, з якими йому доведеться зіткнутися під час реінтеграції Придністровського регіону до єдиної Молдови, що стримує формування єдності політичних сил та загального ентузіазму на цьому напрямі. Молдовський уряд та проєвропейські партії в країні не дуже квапляться сьогодні з реінтеграцією неконтрольованих територій.

Незважаючи на гострі безкомпромісні дискусії політиків по обидва береги Дністра, варто констатувати відсутність справжнього, невдаваного антагонізму між ними, як це спостерігається на прикладах інших конфліктів на пострадянському просторі. Про це свідчать, наприклад, наявність у багатьох «придністровців» молдовських паспортів, або той факт, що колишній проросійський

«президент ПМР» Є. Шевчук після поразки на чергових виборах 2016 р. змушений був залишити Придністров'я і переховуватися не в Росії, яка традиційно є притулком (safe heaven) для політиків-утікачів з усього пострадянського простору, а в «лігві» своїх ярих політичних опонентів – у Кишиневі, перебуваючи під охороною молдовських спецслужб.

На думку багатьох експертів, можливість об'єднання двох берегів Дністра сьогодні суттєво залежить від реальних намірів та інтересів двох еліт, що набуває значення чи не головного чинника. Амбіції еліт затримують процес повноцінного розв'язання конфлікту, звідси виникає запитання, чи дійсно вони зацікавлені в цьому?

Проблема російської військової присутності в Придністров'ї

У Стратегії воєнної безпеки України (Воєнна доктрина України) 2015 р. одним із проявів безпосередньої воєнної загрози для України визначено «присутність військового контингенту РФ у Придністровському регіоні Республіки Молдова, який може бути використаний для дестабілізації південних регіонів України»¹. У Стратегії воєнної безпеки України 2021 р. відзначаються «намагання РФ використання у власних інтересах конфлікту в Придністров'ї та інших «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі»².

Основними завданнями Оперативної групи російських військ у Придністров'ї (ОГРВ) російською стороною визначено такі: підготовка військово-службовців до участі в миротворчій операції та її проведення; збереження озброєння, боєприпасів та матеріальних засобів, зокрема тих, що знаходяться на складах у с. Ковбасній; дії за рішенням ГШ ЗС РФ при зміні ситуації в регіоні.

Операція з підтримки миру в Придністров'ї за участі лише російських «миротворців» з самого початку перетворилася на чинник «консервування» конфлікту і збереження загрози миру та безпеці в регіоні, оскільки упередженість і симпатії російських «миротворців» до сепаратистського режиму

¹ Воєнна доктрина України (Стратегія воєнної безпеки України). URL: https://www.mil.gov.ua/content/public_discussion/proj_vdu.pdf (дата звернення: 02.09.2021).

Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона», затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 02.09.2021).

в Тирасполі були очевидні. Подібна практика складалася й в інших випадках «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі, коли приймалися рішення про створення т. зв. «колективних» миротворчих сил з переважно (або виключно) російським контингентом. Сама Росія не дозволяла забезпечувати належну збалансованість та безсторонність і обмежувалася лише власним «миротворчим» контингентом. Така незбалансованість й односторонність ставали чи не основними перешкодами справедливого розв'язання конфліктів, призводили до їх «заморожування».

Негативні приклади «заморожених» конфліктів у Придністров'ї, Абхазії та Південній Осетії, де приймалися рішення про «багатосторонні» миротворчі сили, є наочним прикладом того, що не треба робити під час міжнародного обговорення питань із розгортання дійсно колективних міжнародних миротворчих сил під егідою ООН, ЄС або ОБСЄ. Цей досвід має бути обов'язково врахований у разі ухвалення в майбутньому рішення про розгортання міжнародного миротворчого контингенту на сході України. Насамперед центральній владі країн, у яких зовнішніми силами спровоковані т. зв. «сепаратистські конфлікти», не можна погоджуватися на ведення прямих переговорів з окупаційною маріонетковою владою т. зв. «сепаратистських» районів. Переговори потрібно вести лише із самостійними зовнішніми гравцями, які цей конфлікт спровокували і здатні приймати власні рішення. Не можна погоджуватися на розгортання односторонніх контингентів миротворчих сил. Такі сили мають бути дійсно міжнародними, складатися з представників якомога більшої кількості незаангажованих держав.

«Миротворча операція» за участі військових контингентів Росії, Придністров'я та Молдови (а фактично лише Росії як зацікавленої сторони), що діє з 1992 р., навіть за її односторонності, необ'єктивності та упередженості, досі розглядається як невід'ємна частка процесу врегулювання конфлікту та один із треків переговорного процесу. Така «миротворчість» по суті є уособленням традиційного імперського поведіння Росії зі своїми сусідами, що, зокрема, виявляється у прямій військовій присутності в регіоні конфлікту. Агресія Росії проти України в Криму та на Донбасі суттєво активізувала імперативність вимог щодо демонтажу наявного формату «миротворчості» на Дністрі та нагальну необхідність її суттєвого переформатування й інтернаціоналізації за рахунок виведення російського військового контингенту та розгортання на його місці Місії міжнародних цивільних

спостерігачів за дотриманням миру й відповідних міжнародних домовленостей. Таку Місію у складі близько 200–250 спостерігачів могла би розгорнути ОБСЄ, яка має значний досвід функціонування подібних місій. З початком російської агресії проти України продовження військової присутності Росії в Придністров'ї стає додатковим фактором принципових безпекових загроз як для України, так і для всього Чорноморського регіону.

Представники Придністров'я та РФ стверджують, що відповідно до базової Угоди від 1992 р. проведення миротворчої операції за участі контингентів РФ, РМ і «ПМР» залишається важливим складником усього процесу мирного врегулювання. Але відтоді минуло вже майже 30 років, і в цьому зв'язку постають логічні запитання: «Чи не є цей довготривалий і досі незмінний формат операції тим каменем спотикання, що стоїть на заваді остаточного розв'язання конфлікту?», «Чи не це є принциповим фактором його “заморожування”?»

З початку 1990-х років конфлікти на пострадянському просторі, хоча й починалися під впливом російського фактору, але розвивалися досить спонтанно. Від початку «нульових» років (що співпадає з приходом до влади В. Путіна) керівництво РФ сформувало концепцію використання присутності російських «миротворців» для дестабілізації та здійснення тиску на пострадянські країни. У цьому плані Стамбульська декларація від листопада 1999 р. стала своєрідним водорозділом, оскільки Росія, погодившись у ній на беззастережне виведення військ з території Молдови, пізніше категорично заперечувала таку можливість. Це ж саме стосується й досягнутої в Стамбулі домовленості про «скорочення російських озброєнь і військового спорядження в Грузії».

Повне виведення російських військ, озброєння і майна з Придністров'я відповідатиме домовленостям, досягнутим під час Стамбульського саміту ОБСЄ, та зобов'язанням Росії (Стамбульська декларація) [22]. Зокрема зазначалося, що голови держав і урядів країн – учасниць ОБСЄ привітали «прогрес, досягнутий останнім часом у питанні про виведення і знищення російського військового майна, складованого в Придністровському регіоні Молдови, і завершення знищення нетранспортабельних боєприпасів; зобов'язання РФ завершити виведення російських сил з території Молдови до кінця 2002 року». Крім того, ці питання висвітлені й у Резолюції ГА ООН «Про повне та безумовне виведення іноземних збройних сил з території Республіки Молдова», ухваленій 22 червня 2018 р.

за ініціативи Молдови та активної участі України, яку підтримали 64 країни. Проте й досі це жодним чином не сприяло виведенню зазначеної проблеми з глухого кута.

Аналогічної позиції продовжує дотримуватися переважна більшість країн – учасниць ОБСЄ, які регулярно до цього часу підтримують ініціативи Молдови щодо необхідності швидшого виведення російських «миротворців» з території країни. У липні 2019 р. Парламентська асамблея ОБСЄ під час Щорічної сесії в Люксембурзі ухвалила резолюцію про необхідність виведення збройних сил і боєприпасів РФ з території Придністров'я і перетворення «миротворчої місії» за участі лише російського контингенту в міжнародну цивільну місію.

Відмова від російських «миротворців» і переорієнтація на дійсно інтернаціональну та безсторонню міжнародну спостережну місію відповідатиме міжнародним критеріям миротворчості та інтересам і позиції самої Молдови, а також України, ЄС, США та ОБСЄ як міжнародної консенсусної регіональної організації, відповідальної за питання безпеки в широкому Європейському регіоні. У будь-якому разі РФ має бути відсторонена від самостійного формування миротворчих сил у Придністров'ї. Попередній пострадянський досвід і Молдови, і Грузії свідчить про односторонність, неефективність, упередженість і шкідливість такого підходу.

Необхідність заміни діючої «миротворчої» операції на міжнародну цивільну спостережну місію ОБСЄ (або ЄС чи ООН) обґрунтовується також фактом «заморожування» конфлікту, завершенням майже 30 років тому його «гарячої» фази та відсутності подальшої потреби присутності військових контингентів і, відповідно, воєнних гарантій тиші й миру. Обговорюючи питання можливих форматів цивільної спостережної місії в Придністров'ї, варто було би розглянути доцільність її комплексного характеру – «ОБСЄ + ЄС + окремі країни-члени», а також міжнародної поліцейської місії з дотримання громадського порядку та формування разом із місцевими органами влади ефективних демократичних органів правопорядку.

Охорона залишків близько 20 тис. т боєприпасів на складах у с. Ковбасній не може розглядатися як виправдання щодо продовження перебування ОГРВ у Придністров'ї, оскільки за кілька років Росія за допомогою фахівців з ООН та ОБСЄ, із залученням спонсорського фінансування спостерігачів формату «5 + 2» – США і ЄС могла би вирішити завдання з утилізації боєприпасів.

Поточний політичний розвиток у Молдові та його вплив на Придністровське врегулювання

За оцінками міжнародних експертів, тенденція до зближення Молдови та Румунії продовжує посилюватися, насамперед в економічній сфері. Проте мало ймовірно, що це спричинить їх тісну інтеграцію у близько- чи навіть середньостроковій перспективі. Еліти обох країн у цьому не зацікавлені, хоча час від часу в політикумі могли й лунати подібні голослівні заяви. Складається враження, що більшість цілком улаштовує концепція «Один народ і дві румунські держави», принаймні делімітацію та демаркацію кордонів між двома державами досі не проведено. Така тенденція не несе Україні якихось принципових безпекових чи іміджевих загроз, але одночасно вимагає, відповідно вписуючись у ці стріми, самій активізувати всебічну співпрацю з цими важливими сусідніми країнами, відносини з якими набувають стратегічного рівня з огляду на визначені європейську та євроатлантичну інтеграційні політики нашої держави.

Важливо також урахувувати актуальну в молдовському політикумі формулу: «У Молдові немає політичних партій, але є партії геополітичні» в тому сенсі, що принциповою відмінністю програм партій, що існують у країні, є їх геополітична орієнтація або на Європу, або на Росію. У цьому контексті будь-яке зближення Молдови з Румунією відповідає інтересам України, оскільки так чи інакше наближає першу до Європи і, відповідно, віддаляє від Росії.

Нинішня президентка Молдови (інавгурація відбулася 24 грудня 2020 р.) М. Санду, яка свій перший офіційний закордонний візит здійснила в Україну 11-12 січня 2021 р., наприкінці березня цього ж року заявила, що не планує зустрічатися з «лідером» Придністров'я В. Красносельським, що свідчить про новий, жорсткіший підхід Кишинєва до Тирасполя. Таке рішення Глави РМ уявляється визначальним, зважаючи на сім безрезультатних зустрічей проросійського президента І. Додона з цим же лідером Придністров'я. Акценти нової молдовської влади полягають у такому: корупційні клани по обидва береги Дністра використовують триваючий конфлікт для збагачення за рахунок контрабанди, розкрадання та незаконного обігу товарів. Така інтерпретація продовження неврегульованості конфлікту добре вписується в загальний антикорупційний імідж М. Санду, яка буде й надалі його активно використовувати та зміцнювати. З перших днів перебування на посаді

М. Санду наполягає на необхідності виведення російських військових підрозділів та амуніції з території країни. Політичні позиції президентки РМ суттєво посилились за підсумками позачергових парламентських виборів 11 липня 2021 р., у результаті яких її правоцентристська ліберальна проєвропейська партія «Дія і солідарність» набрала 53 % голосів і виборола 63 депутатські мандати зі 101. Це дає можливість формувати однопартійний уряд. Посилення позиції президентки РМ, що за конституцією країни є парламентською республікою, може спонукати М. Санду до активніших зусиль із Придністровського врегулювання.

Чинна Голова ОБСЄ, міністерка закордонних справ Швеції А. Лінде 17 лютого 2021 р. здійснила офіційний візит до РМ, під час якого відвідала Придністров'я, заявивши, що ОБСЄ та її Місія в Молдові залишаються важливими для наближення процесу остаточного врегулювання. Є підстави для оптимізму стосовно розвитку цього процесу, проте проблеми залишаються, і тут важливі малі, але конкретні кроки для подальшого просування. Під час візиту А. Лінде зустрілася з президенткою М. Санду, в. о. прем'єр-міністра та міністром закордонних справ і європейської інтеграції та віцепрем'єрміністром з питань реінтеграції Молдови, а також із В. Красносельським. Голова ОБСЄ зосереджується на конкретних кроках зміцнення довіри та діалогу між сторонами на всіх рівнях для подальшого просування врегулювання. Також вона підтвердила підтримку процесу врегулювання, забезпечення суверенітету й територіальної цілісності РМ із особливим статусом для Придністров'я. Візит засвідчив підтримку Шведським головуванням діяльності Організації в країні через Місію ОБСЄ в Молдові та Спеціального представника чинного голови ОБСЄ з питань Придністровського врегулювання Т. Майр-Хартінга. У річній Програмі Шведського головування наголошується: «Ми відіграватимемо активну роль у підтримці процесу розв'язання Придністровського конфлікту».

Наводячи факти деструктивного впливу Росії на процес Придністровського врегулювання, варто привернути увагу до події піврічної давнини, котра яскраво підтверджує істинність цієї тези. Посол РФ у Молдові 10 лютого 2021 р. взяв участь у засіданні колегії «Міністерства закордонних справ» Придністров'я. У МЗС Молдови оперативно відреагували на це і закликали дипмісію РФ відмовитися від участі в заходах, організованих «владними» структурами «ПМР». При цьому окремі політичні партії Молдови звернулися до керівництва країни

із закликом оголосити російського посла персоною нон грата та вислати з території Молдови. Такі дії російського дипломата є втручанням у внутрішні справи Молдови і не сумісні з положеннями Віденської конвенції 1963 р. про дипломатичні зносини.

Важливою міжнародною подією, спрямованою на розв'язання конфліктів, ініційованих Росією на пострадянському просторі, став Батумський саміт Асоційованого тріо. У декларації, схваленій 19 липня 2021 р. главами Грузії, Республіки Молдова та України в присутності голови Європейської ради, зазначено: «Ми <...> вітаємо розширення ролі та залучення ЄС до пошуку шляхів мирного вирішення конфліктів та їхньої імплементації, спрямованих на відновлення територіальної цілісності наших держав. <...> Спроби анексії Росією та незаконна окупація територій Грузії, її агресія на сході України та тимчасова окупація Криму, а також невирішений конфлікт у Придністровському регіоні Республіки Молдова являють серйозну загрозу для регіону і Європи в цілому. Ми готові опрацювати разом з ЄС шляхи мирного врегулювання конфліктів та забезпечити довготривалий мир, стабільність та безпеку в регіоні, в тому числі шляхом посилення ролі та залучення ЄС» [23].

Придністровські стратегії США та Євросоюзу

Хоча Придністровський конфлікт і не є основним пріоритетом зовнішньої політики **Сполучених Штатів Америки** в Центральній-Східній Європі, його проблематика все ж залишається у фокусі американських «радарів». На противагу Росії, США та інші країни Заходу підтримують позицію РМ, стверджуючи, що саме втручання РФ у Придністровський конфлікт призводить до його «заморожування» та стримує розвиток процесу остаточного розв'язання. З самого початку конфлікту США та західні політичні структури намагалися брати певну участь у виробленні механізмів припинення протистояння. Проте початково цьому конфліктові приділялося менше уваги, ніж іншим, зокрема в Грузії, Україні та навколо Нагірного Карабаху. Ситуація змінилася після 2004 р., коли під час Стамбульського саміту НАТО до Альянсу прийняли Румунію (а також Болгарію, Словаччину, Словенію та країни Балтії). США все активніше почали долучатися до міжнародних механізмів урегулювання Придністровського конфлікту. У жовтні 2005 р. разом із ЄС США набули статус спостерігача в переговорному форматі «5 + 2». Цьому сприяли як безпосередня зацікавленість у налагодженні тіснішої взаємодії з Молдовою

в контексті загальної зовнішньополітичної лінії, спрямованої на стримування Росії, так і лобювання з боку Румунії як нового члена НАТО, а з 2007 р. – і члена ЄС.

Ключовою метою США та ЄС у контексті Придністровського врегулювання є заохочення європейського та євроатлантичного вектора зовнішньої політики Молдови, її включення у відповідні міжнародні структури. Проте сьогодні таку інтеграцію здійснити вельми проблематично з огляду на неврегульованість конфлікту, тому його розв'язання має першорядне значення як для Молдови, так і, певною мірою, для США та ЄС. При цьому, оскільки і Сполучені Штати, і Євросоюз не визнають міжнародної суб'єктності «ПМР», то свої контакти вони переважно здійснюють лише з Кишиневом. Пріоритетними напрямками цієї політики є демонстрація переваг євроатлантичного вектора, залучення та фінансування різних неурядових організацій з метою розвитку громадянського суспільства і демократизації політичної системи в РМ.

Активно розвиваються відносини Молдови з **Європейським Союзом**. До 2002 р. Євросоюз безпосередньо не був задіяний у механізмі Придністровського врегулювання, але згодом активізував свою діяльність у цьому напрямі. Одним із перших кроків стала заборона з 27 лютого 2003 р. поїздок «придністровського керівництва» до держав ЄС. Пізніше перелік представників «ПМР», на яких поширюються ці санкції, був розширений. Першим свідченням посиленої уваги ЄС до Молдови і Придністров'я стала Європейська політика сусідства, яка реалізується з 2004 р. У 2009 р. РМ приєдналася до Програми ЄС «Східне партнерство», яка передбачає прискорення інтеграційних зв'язків ЄС як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях із шістьма пострадянськими державами, серед яких Україна і Молдова. У 2011 р. була прийнята резолюція Європарламенту «Стратегія ЄС щодо Чорного моря», у рамках якої значне місце відводилося проблемам регіональної безпеки в аспекті конфліктів у Придністров'ї, Абхазії та Південній Осетії. З квітня 2014 р. громадянам РМ з біометричними паспортами було надано можливість безперешкодного в'їзду до Шенгенської зони. З 1 липня 2016 р. набрала чинності Угода про асоціацію між Україною, Молдовою та ЄС, на підставі якої створено Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA).

США та ЄС є спостерігачами у форматі «5 + 2», що не передбачає активної участі в дискусіях та ухва-

ленні рішень. Але значні економічні, фінансові та військові можливості, політичний вплив США та ЄС на таких учасників врегулювання, як-от Молдова та Україна, дозволяють сподіватися на посилення їхньої ролі в цьому процесі. З огляду на збіги позицій України щодо Придністровського врегулювання з позиціями США та ЄС уявляється можливим, що через цей напрям Україна могла б іще більше зміцнити співпрацю зі згаданими стратегічними партнерами, які, зі свого боку, мали би бути зацікавлені в активнішому використанні на цьому треку українського фактору.

Україна також зацікавлена в розширенні миротворчої присутності США та Євросоюзу в Придністров'ї. У рамках Спільної безпекової та оборонної політики ЄС (EU Common Security and Defence Policy, CSDP) існують можливості розгортання відповідних миротворчих/спостережних місій у регіонах конфліктів. Проте варто нагадати, що попередньо Європарламент уже двічі (у 2003 та 2006 рр.) утримувався відряджати місію до Придністров'я.

Має бути врахований також попередній досвід співпраці Україна – ЄС – Молдова/Придністров'я, зокрема діяльність із 2005 р. Місії EUBAM та Дорадчої місії ЄС в Україні (The European Union Advisory Mission, EUAM) [10; 24; 25].

Актуальна позиція України щодо Придністровського врегулювання

Оскільки президенти України і Молдови В. Зеленський та М. Санду позиціонують себе як борці з корупцією, олігархами та контрабандою, це принципово зближує позиції керівництва обох країн, як у сфері двосторонніх відносин, так і в контексті спільної роботи з урегулювання Придністровського конфлікту. Під час згаданого візиту М. Санду в Україну сторони, зокрема, відзначили спільність позицій з ключових питань загальноєвропейського порядку денного та регіональної безпеки, підтвердили взаємну підтримку суверенітету й територіальної цілісності двох країн у рамках їх міжнародно визнаних державних кордонів. Президент України запевнив М. Санду в незмінності позиції України як посередника і гаранта з підтримки Молдови в процесі Придністровського врегулювання.

Щодо близькості позицій України та Молдови стосовно майбутнього статусу Придністров'я та подальших способів урегулювання конфлікту можна припустити, що час працює на Кишинів і Київ,

тому що здебільшого старше покоління населення Придністров'я своїм голосуванням висловлює переважну підтримку Росії та проросійських партій. Більшість молоді вже отримала паспорти РМ, які дають право на безвізове відвідання країн ЄС, чимало «придністровців» мають і паспорти Румунії. Серед власників молдовських паспортів люди пенсійного віку становлять менше ніж 10 %. Така динаміка дає підстави обережно сподіватися на поступові конструктивні зміни політичної ментальності населення регіону.

Україна не зацікавлена в уповільненні процесу Придністровського врегулювання і сподівається на його прискорення, насамперед з огляду на налаштованість нової молдовської адміністрації. Проте й сьогодні сторони конфлікту все ще не спромоглися перейти безпосередньо до його політичного врегулювання і в основному концентруються на обговоренні проблем соціально-економічного й технічного характеру. Така ситуація насамперед пов'язана з непоступливістю придністровської сторони, яку активно підтримує РФ. Свій негативний внесок в уповільнення переговорного процесу у форматі «5 + 2» також вносять міжнародні карантинні заходи, запроваджені через пандемію коронавірусної хвороби COVID-19.

Загалом позиція України щодо Придністровського врегулювання є незмінною та цілком відповідає позиції Молдови і наших західних партнерів стосовно переговорного формату «5 + 2». Конфлікт має бути врегульований виключно мирними засобами з обов'язковим збереженням суверенітету й територіальної цілісності Молдовської держави в рамках її міжнародно визнаних кордонів та за надання особливого статусу Придністровському регіону в складі єдиної держави. Україна й надалі продовжуватиме підтримку Молдови в Придністровському врегулюванні. Наша держава готова підтримати будь-який прийнятний для офіційної влади в Кишиневі план врегулювання, за винятком таких дій, які би могли призвести до послаблення державності Молдови та набуття Придністров'ям «права вето» в питаннях зовнішньої політики та безпеки РМ. Україна також послідовно виступає за якнайшвидше виконання Росією своїх зобов'язань стосовно виведення військ, озброєння та амуніції з Придністров'я.

Україна послідовно підтримує зусилля офіційного Кишинева щодо реінтеграції Придністров'я. Зокрема, ухвалено принципове рішення підтримати владу Молдови в тому, що з вересня 2021 р. до міжнародного автомобільного руху через український кордон будуть допущені лише транспортні

засоби Придністровського регіону з погодженими між Кишиневом і Тирасполем «нейтральними» номерними знаками та стікером «MD». Відповідно до цієї домовленості в містах Тирасполі та Рибниці відкриваються спільні пункти реєстрації транспортних засобів. Це унеможливить в'їзд в Україну автомобілів із незаконними номерами і дозволить також запобігти використанню негативного Придністровського прецеденту в тимчасово окупованих ОРДЛО. На переговорах із виконання Мінських домовленостей щодо припинення вогню на сході України в рамках Тристоронньої контактної групи це усуне підстави для можливих звинувачень України в порушенні Віденської конвенції 1968 р. про дорожній рух, а також позбавить українських перевізників конкуренції з боку нелегальних учасників та поверне їм частку втраченого ринку придністровських перевезень.

Україна та Молдова, як й інші регіональні актори, зацікавлені в стабілізації ситуації в Придністров'ї, оскільки це поліпшить криміногенну ситуацію в регіоні, зменшить потік контрабанди в Україну, поставить заслон нелегальній міграції до ЄС. На думку керівництва Молдови, Румунії, інших джерел, «придністровська адміністрація» продовжує й досі триматися на плаву саме за рахунок контрабанди та інших незаконних економічних операцій. Сам факт існування конфлікту в безпосередній близькості від кордонів України стає потенційною загрозою її можливого втягнення у протистояння. Все це провокує стратегічну нестабільність на кордоні України, особливо якщо брати до уваги розміщення на території Придністров'я російських військових підрозділів та складів озброєння, що загрожує нашим національним інтересам. Активна участь України в урегулюванні конфлікту має велике значення для забезпечення міжнародного престижу Української держави.

Значні надії щодо завершення Придністровського конфлікту покладалися на можливості Українського головування в ОБСЄ у 2013 р. Україна як Головуюча країна зробила помітний внесок в активізацію цього процесу. Проте агресія Росії проти України в 2014 р., спроби анексії Криму й тимчасова окупація частки Донбасу, окрім того, що спричинили нові екзистенціальні загрози Україні, фундаментальні небезпеки та загрози регіональній і всій європейській безпеці, призупинили та знецінили попередні зусилля й напрацювання щодо Придністровського питання.

Російська агресія проти нашої держави, окупація Криму та військові дії на сході України, що

тривають, суттєво змінили контекст Придністровського врегулювання, посилили його значущість, зробили життєво важливим фактором національної безпеки України, зруйнували будь-яку довіру до Росії як посередника та гаранта Придністровського врегулювання в очах міжнародної спільноти та України. Тридцятирічний досвід Придністровського врегулювання стає для нашої країни наочним прикладом ефективної протидії російським експансіоністським намірам. Уважне вивчення придністровського досвіду, помилок, зроблених як Молдовою, так і Україною в довготривалому процесі Придністровського врегулювання, повинно визначати наші подальші дії на тимчасово окупованих територіях Донбасу, допомогти сформуванню стратегії деокупації тимчасово захоплених Росією українських територій.

Досвід Придністровського врегулювання. Висновки й рекомендації для Донбасу

Зазначені два конфлікти, як й інші на пострадянському просторі, не мають прямих аналогій. Кожен має свої відмінності, проте між ними існує чимало спільних рис і паралелей, тому що вони тісно пов'язані між собою потужним дестабілізуючим російським фактором [26]. Разом із тим російсько-українська війна переважає за своїми масштабами, руйнівними наслідками та людськими жертвами, а її політичні причини й наслідки для сторін є набагато глибшими та більш фундаментальними. Посилюючим негативним фактором також є наявність протяжного спільного кордону з країною-агресором.

З огляду на зазначене вище можна сформулювати деякі висновки та рекомендації.

1. Як і російсько-український конфлікт навколо Криму й тимчасово окупованих окремих районів Донбасу, Придністровський є конфліктом геополітичного (світоглядного) типу (лише з незначним міжетнічним компонентом). Позиції сторін таких конфліктів принципово відрізняються не за етнічною чи конфесійною ознаками, відмінностями культур їхніх учасників, а полягають у світоглядних розбіжностях. У цьому випадку йдеться про геополітичну орієнтацію населення та еліт по обидва береги Дністра: якщо більшість населення Придністров'я орієнтується на зв'язки з Росією, то переважна частка представників РМ бачить своє майбутнє у Європі.
2. Якщо у мирній Угоді 1992 р. сторонами конфлікту чітко визначено РФ і РМ, то в подальших документах Придністровського врегулювання молдовська сторона зробила фундаментальну помилку, погодившись визнати Придністров'я своїм головним супротивником, окремою стороною конфлікту. Росії, яка під час гарячої фази конфлікту була його фактичною учасницею, вдалося перебрати на себе роль миротворця-посередника. Україна і Молдова погодилися на правову суб'єктність окупаційної влади в Придністров'ї як сторони переговорів та конфлікту.
3. Центральній владі країн, у яких зовнішніми силами спровоковані «сепаратистські конфлікти», не можна погоджуватися на ведення прямих переговорів з окупаційною маріонетковою адміністрацією т. зв. «сепаратистських» районів. Переговори необхідно вести безпосередньо із зовнішніми незалежними гравцями, які цей конфлікт спровокували, забезпечують і здатні приймати власні рішення. Водночас необхідно протидіяти намірам країни-агресора щодо правової фіксації федералізації країни, що може створити небезпеку блокування проведення суверенної зовнішньої та внутрішньої політики держави.
4. Легітимізації придністровської «влади» сприяє Москва, яка регулярно звертається до Тирасполя за «дозволами» для відкриття виборчих дільниць та проведення російських виборів у регіоні, попередньо тривалий час роздаючи російські паспорти «придністровцям». Аналогічну експансіоністську тактику Росія сповідує й у тимчасово окупованій частині Донбасу, де також роздаються російські паспорти, що може призвести до створення виборчих дільниць для проведення не лише нелегальних місцевих виборів, а й незаконних виборів до органів РФ. Україна, її партнери, відповідні міжнародні інституції мають жорстко реагувати на спроби окупаційної «влади» в ОРДЛО щодо проведення «виборів».
5. Незважаючи на економічні зусилля ЄС щодо Придністров'я, останнє не стало ближчим до Європи, натомість успішнішою виявляється пропагандистська кампанія РФ. Опитування свідчать, що більшість «придністровців» бачать себе разом з Росією або незалежними. Це є переконливим прикладом для України у її зусиллях з деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій на сході України. Великого значення набуває проведення ефективної

- інформаційно-роз'яснювальної політики як у Придністров'ї, так і на тимчасово окупованій частині Донбасу створення високопрофесійного альтернативного російськомовного телебачення, якісного інформаційного продукту.
6. З 1990-х років Придністров'я є фактором економічної, кримінальної та контрабандної загрози для України, загроз військово-політичного конфлікту поблизу її кордонів. Останніми роками регіон стає також додатковим чинником екзистенціальних загроз з боку РФ, зважаючи на небезпеку російських планів щодо військового «прорубання» придністровсько-азовського коридору для забезпечення повноцінного функціонування окупованого Криму.
 7. Від початку російської агресії проти України продовження військової присутності Росії в Придністров'ї стає додатковим фактором безпекових загроз як для України, так і всього Чорноморського регіону. Необхідно переформатувати та суттєво інтернаціоналізувати наявний «миротворчий» механізм за рахунок виведення російського військового контингенту та розгортання Місії міжнародних цивільних спостерігачів.
 8. Під час вирішення питання можливого розгортання колективних миротворчих сил у тимчасово окупованих районах Донбасу необхідно уникати ситуації, коли для цього пропонується значний російський військовий чи цивільний контингент. Подібні міжнародні операції мають проводитися або за участі контингентів виключно нейтральних країн, або якомога більшою кількістю національних контингентів, що гарантуватиме безсторонність місії.
 9. Аналіз, проведений у цьому дослідженні, а також наведену аргументацію доцільно враховувати під час визначення стратегії України з протидії російській агресії та повернення неконтрольованих українських територій, а також у відповідних концептуальних стратегічних зовнішньо-політичних та безпекових документах Української держави¹.

¹ Автор щиро вдячний О. Александрову, О. Самарському та А. Филипенку за попереднє ознайомлення зі статтею та висловлення слушних порад і рекомендацій, які були враховані під час підготовки остаточного тексту публікації.

Список використаних джерел

1. Перепелица Г. Н. Конфликт в Приднестровье. Причины, проблемы и прогноз развития. Київ : Стило, 2001. 147 с.
2. Вітман К. Придністров'я: перспективи розв'язання конфлікту. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 101–106. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vitman_prydnistrov_ia.pdf (дата звернення: 02.09.2021).
3. Вітман К. М. Придністровський конфлікт: сучасний етап врегулювання. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* Одеса, 2009. Вип. 37. С. 9–20. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/194/app-37_Vitman_K_M_%25289-20%2529.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 02.09.2021).
4. Кучик О., Цебенко О. Участь України у врегулюванні етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2011. Вип. 28. С. 3–12. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/VLNU_Mv_2011_28_3.pdf (дата звернення: 02.09.2021).
5. Гетьманчук А. Позиції України щодо придністровського конфлікту: аналіз. зап. *Главком*. 2013. Січ. URL: <http://glavcom.ua/articles/9409.html> (дата звернення: 02.09.2021).
6. Звездова О. Україна у вирішенні Придністровського конфлікту на сучасному етапі. 2013. URL: <file:///C:/Users/%D0%98%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C/Downloads/7625-160015-1-10-20160824.pdf> (дата звернення: 02.09.2021).
7. Пирожков С. І. Придністровський конфлікт та війна на Донбасі. *Україна дипломатична : наук. щорічник*. Київ, 2015. Вип. 16. С. 661–671.
8. Гладченко І. Локальні конфлікти у Придністров'ї та на Сході України: порівняльна характеристика. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. Вип. 44. Т. 2. С. 18–21.
9. Гладченко І. Співпраця України та Молдови щодо вирішення придністровського конфлікту (1992–2015 рр.). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки*. Вінниця, 2015. № 1–2 (2015). С. 467–473.

10. Малишев Д. Приднестровский конфликт и вопросы урегулирования. *Международная жизнь*. 2020. № 9. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2400> (дата звернення: 02.09.2021).
11. Булатов Ю. Российско-молдавские отношения в царствование первых Романовых. *Международная жизнь*. 2019. № 8. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2232> (дата звернення: 02.09.2021).
12. Булатов Ю. Молдавия и политика Дома Романовых во времена Русско-турецких войн (1710–1812 гг.). *Международная жизнь*. 2019. № 11. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2275> (дата звернення: 02.09.2021).
13. Булатов Ю. История присоединения Бессарабии к России. Новое прочтение темы – урок не впрок? *Международная жизнь*. 2020. № 1. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2299> (дата звернення: 02.09.2021).
14. Затилюк Я. В. Фальсифікат історичного джерела. *Енциклопедія історії України* / Інститут історії України НАНУ. URL: http://www.history.org.ua/?termin=falsyfikat_istorychnogo_dzherela (дата звернення: 02.09.2021).
15. Дашкевич Я. Як Московія привласнила історію Київської Русі / Києво-Могилянський колегіум. URL: <https://gkmk.kiev.ua/kafedra-istoriyi-2/moskovija-kiyivskaja> (дата звернення: 02.09.2021).
16. Соглашение о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова. 21.07.1992. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/sGv> (дата звернення: 02.09.2021).
17. Европейский суд по правам человека. Дело Илашку и другие против Молдовы и России (Жалоба № 48787/99). Решение. Страсбург. 8 июля 2004 г. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rilascucase.html> (дата звернення: 02.09.2021).
18. Филипенко А. Антипример Молдовы: что дал Кишиневу «мягкий подход» в диалоге с Приднестровьем. *Европейська правда*. 2020. 9 дек. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/12/9/7117202/> (дата звернення: 02.09.2021).
19. Сидоренко С. «Ім потрібен президент, що буде підлеглим Росії»: як голосує Придністров'я за 28 років після війни. *Европейська правда*. 2020. 24 листоп. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2020/11/24/7116868/> (дата звернення: 02.09.2021).
20. Ястребчак В. План Ющенко в истории молдово-приднестровского урегулирования: 15 лет спустя. *Regnum*. 2020. 3 июл. URL: <https://regnum.ru/news/polit/3001179.html> (дата звернення: 02.09.2021).
21. Чернявский С. Приднестровье в тисках украинского кризиса. К 25-летию начала приднестровского конфликта. *Международная жизнь*. 2017. № 8. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1896> (дата звернення: 02.09.2021).
22. Стамбульский документ 1999 года / ОБСЕ. Стамбул, 1999. 287 с. С. 52–53. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/1/39573.pdf> (дата звернення: 02.09.2021).
23. Декларація Батумського саміту, схвалена главами держав Асоційованого тріо – Грузії, Республіки Молдова та України / Президент України Володимир Зеленський : офіц. інтернет-представництво. 2021. 19 лип. URL: <https://www.president.gov.ua/news/deklaraciya-batumskogo-samitu-shvalena-glavami-derzhav-asoci-69609> (дата звернення: 02.09.2021).
24. Евтеев С. И., Дынгес А. А. Стратегия США и ЕС в процессе урегулирования Приднестровской региональной проблемы. URL: <file:///C:/Users/%D0%98%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C/Downloads/1202-2436-1-10-20160204.pdf> (дата звернення: 02.09.2021).
25. Гаврилова С. Основные направления политики Евросоюза в Черноморском регионе. *Международная жизнь*. 2020. № 4. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2336> (дата звернення: 02.09.2021).
26. Лоссовський І. Є. Зовнішньополітична стратегія Росії щодо країн пострадянського простору як реалізація нової доктрини обмеженого суверенітету. *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 19–30. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/79/81> (дата звернення: 02.09.2021).

References

1. Perepelytsia, H. N. (2001). *Conflict in Transnistria. Causes, problems and development prognoses*. Kyiv: Stylos, 147 p. [in Russian].
2. Vitman, K. (2008). Transnistria: conflict settlement perspective. *Politychnyi menedzhment*, 4, 101–106. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vitman_prydnistrov_ia.pdf [in Ukrainian].
3. Vitman, K. M. (2009). Transnistrian conflict: modern stage of settlement. *Aktualni problemy polityky*. Issue 37, pp. 9–20. http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/194/app-37_Vitman_K_M_%25289-20%2529.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
4. Kuchyk, O., Tsebenko, O. (2011). Participation of Ukraine in ethnopoliitics conflicts settlement at the postsoviet space. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria: Mizhnarodni vidnosyny*, 28, 3–12. https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/VLNU_Mv_2011_28_3.pdf [in Ukrainian].

5. Hetmanchuk, A. (2013). *Positions of Ukraine on the Transnistrian Conflict*. Glavkom.ua. <http://glavkom.ua/articles/9409.html> [in Ukrainian].
6. Zvezdova, O. (2013). *Ukraine in the current stage of the Transnistrian conflict settlement*. Retrieved September 02, 2021 from file:///C:/Users/%D0%98%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C/Downloads/7625-160015-1-10-20160824.pdf [in Ukrainian].
7. Pirozhkov, S. I. (2015). Transnistrian conflict and war in Donbas. *Ukraina dyplomatychna*. Issue 16, pp. 661–671 [in Ukrainian].
8. Hladchenko, I. (2015). Local conflicts in Transnistria and East of Ukraine: comparative characteristics. *Naukovi pratsi istorichnoho facultetu Zaporizhskoho natsionalnoho universytetu*. No. 44. Vol. 2, pp. 18–21 [in Ukrainian].
9. Hladchenko, I. (2015). Ukraine–Moldova cooperation on the Transnistria conflict settlement (1992–2015). *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seria B. Humanitarni nauky*, 1–2, 467–473 [in Ukrainian].
10. Malyshev, D. (2020). Transnistria conflict and issues of settlement. *Mezhdunarodnaia zhyzn*. No. 9. Retrieved September 02, 2021 from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2400> [in Russian].
11. Bulatov, Yu. (2019). Russia-Moldova relations at the time of the first Romanovs. *Mezhdunarodnaia zhyzn*. No. 8. Retrieved September 02, 2021 from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2232> [in Russian].
12. Bulatov, Yu. (2019). Moldova and the Politics of the House of Romanov during the Russian-Turkish Wars (1710–1812). *Mezhdunarodnaia zhyzn*. No. 11. Retrieved September 02, 2021 from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2275> [in Russian].
13. Bulatov, Yu. (2020). History of the annexation of Bessarabia to Russia. A new reading of the topic – not a lesson for the future? *Mezhdunarodnaia zhyzn*. No. 1. Retrieved September 02, 2021 from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2299> [in Russian].
14. Zatyliuk, Ya. V. (n. d.). Falsified historical sources. *Entsyklopedia istorii Ukrainy*. Institute of History of Ukraine of National Academy of Sciences of Ukraine. http://www.history.org.ua/?termin=falsyfikatsiia_istorichnogo_dzherela [in Ukrainian].
15. Dashkevych, Ya. (n. d.). *How Muscovy appropriated the history of Kyivan Rus*. Kyiv-Mohyla Collegium. Retrieved September 02, 2021 from <https://gkmm.kiev.ua/kafedra-istoriyi-2/moskovija-kiyivskaja> [in Ukrainian].
16. Minister of Foreign Affairs of the PMR. *Agreement on the principles of peaceful settlement of the armed conflict and the Transnistrian region of the Republic of Moldova from 21 July 1992*. (1992). mfa-pmr.org. Retrieved September 02, 2021 from <http://mfa-pmr.org/ru/sGv> [in Russian].
17. European Court of Human Rights. *The case Ilascu and others v. Moldova and Russia*. (Complaint No. 48787/99). Solution. Strasbourg. July 8, 2004. [hrlibrary.umn.edu](http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rilascucase.html). Retrieved September 02, 2021 from <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rilascucase.html> [in Russian].
18. Filipenko, A. (2020, December 9). *Anti-example of Moldova: what gave Chisinau a «soft approach» in the dialogue with Transnistria*. Yevropeiska pravda. Retrieved September 02, 2021 from <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/12/9/7117202/> [in Russian].
19. Sydorenko, S. (2020, November 24). **«They need the President, who will be subordinate to Russia»: how Transnistria votes 28 years after the war**. Yevropeiska pravda. Retrieved September 02, 2021 from <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2020/11/24/7116868/> [in Ukrainian].
20. Yastrebchak, V. (2020, July 3). *Yushchenko's plan in the history of the Moldova-Transnistria settlement: 15 years later*. Regnum. Retrieved September 02, 2021 from <https://regnum.ru/news/polit/3001179.html> [in Russian].
21. Cherniavskiy, S. (2017). Transnistria in the grip of the Ukrainian crisis. On the 25th Anniversary of the beginning of the Transnistrian Conflict. *Mezhdunarodnaia zhyzn*. No. 8. Retrieved September 02, 2021 from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1896> [in Russian].
22. OBSE. *The 1999 Istanbul Document*. (1999). Istanbul, 287 p. Pp. 52–53. OBSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/7/1/39573.pdf> [in Russian].
23. *Declaration of the Batumi Summit, approved by the Heads of State of the Associated Trio – Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine*. (2021, July 19). President of Ukraine Volodymyr Zelensky: officially online representation. Retrieved September 02, 2021 from <https://www.president.gov.ua/news/deklaraciya-batumskogo-samitu-shvalenaglavami-derzhav-asoci-69609> [in Ukrainian].
24. Yevtyeyev, S. I., & Dynges, A. A. (n. d.). *US and EU strategies in the process of settling the Transnistrian regional problem*. Retrieved September 02, 2021 from file:///C:/Users/%D0%98%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C/Downloads/1202-2436-1-10-20160204.pdf [in Russian].
25. Gavrilova, S. (2020). The main directions of the EU policy in the Black Sea Region. *Mezhdunarodnaia zhyzn*. No. 4. <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2336> [in Russian].
26. Lossovskiy, I. Ye. (2018). Russia's foreign policy strategy for the post-Soviet space as a realization of a new doctrine of limited sovereignty. *Strategichna panorama*, 2, 19–30. National Institute for Strategic Studies. <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/79/81> [in Ukrainian].